

ZDENĚK SVĚRÁK

Severní vítr

Jdu s dřevou patou
mám horečku zlatou
jsem chudý, jsem slab, nemocen
Hlava mě páli

a v modravé dáli
se leskne a třpytí můj sen
Kraj pod sněhem mlčí
tam stopy jsou vlčí
tam zbytečně budeš mi psát
Tam v dřevěné boudě
sen o zlaté hroudě
já tisíckrát nechám si zdát

Severní vítr je krutý
počítej, láska má, s tím
k nohám ti dám zlaté pruty
nebo se vůbec nevrátím

Tak zarůstám vousem
a vlci už jdou sem
už slyším je výt blíž a blíž
Už mají mou stopu
už větrí, že kopu
svůj hrob a že stloukám si kříž
Zde leží ten blázen
chtěl dům a chtěl bazén
a opustil svou krásnou tvář
Má plechový hrnek
a pár zlatých zrněk
a nad hrobem polární zář

(Z výboru Děláni)

- ✓ Čím „onemocněl“ hrdina písně? Vyjádřete pomocí citátu z textu.
- ✓ Který jazykový prostředek se v tomto vyjádření objevil? Našli byste v textu jeho další příklady?
- ✓ Připomeňte si, co víte o písňových textech Zdeňka Svěráka (viz oddíl O přátelství a lásce).

ZDENĚK SVĚRÁK (nar. 1936)

Herec, scenárista, dramatik, autor písňových textů. Podle jeho scénářů byly natočeny filmy *Vesničko má středisková*, *Obecná škola*, *Kolja*, *Tmavomodrý svět*, *Vratné lahve* aj. Písňové texty vyšly mj. v souborech *Dělání a Když se zamiluje kůň*.

JOHN STEINBECK

Ryzáček

Do západní Kalifornie, kde prožil své dětství, umístil americký spisovatel John Steinbeck děj prózy *Ryzáček*. Vypráví v ní o farmářském chlapci Jodym, o jeho rodině – přísném otci a ustarané mamince, o čeledínovi (a blízkém příteli) Billym Buckovi, především však o Jodyho vztahu k poníkovi Gabilanovi (česky Sokolovi; stejné jméno nese také jedno z tamějších pohoří).

Poprvé koníka osedlat byla fuška. Než si dal Gabilan utáhnout podpínku, krčil se a vzpínal a shazoval sedlo. Znovu a znovu se mu muselo nasazovat, až je nakonec strpěl. Také s podpínkou byla potíž. Den co den mu ji Jody utahoval trochu pevněji, až se poník sedlu nebránil.

Potom přišlo udidlo. Billy mu poradil, aby to nejprve zkoušel s lékořicí, než si Gabilan zvykne mít něco v hubě. „Toť se ví,“ vykládal Billy, „přinutit ho můžem k leččemu, ale pak z něho pořádný kůň nebude. Vždycky se bude trochu bát a udidlo snese, jenže ne z vlastní vůle.“

Když dostal poník poprvé udidlo, trhal hlavou a jazykem je vytlačoval, až mu z koutků kapala krev. Čelenku si sdíral o žlab. Uši mu stříhaly a oči rudly bázní i rozlícením. Jody se z toho radoval, věděl, že jenom špatný kůň se nebrání výcviku.

Při pomýšlení na to, jak se poprvé octne v sedle, Jody zatmul. Poník ho asi shodí. To není žádná hanba. Hanba bude, když rovnou nevstane a znovu nenasedne. Někdy se mu zdálo o tom, jak leží v blátě a pláče a nasednout nedovede. Styděl se za ten sen až do oběda.

Gabilan valem rostl. Už to nebylo nohaté hříbě, dostal delší a tmavší hřívu. Srst měl od ustavičného hřebelcování hladkou a lesklou jako oranžově rudý lak. Kopyta mu, Jody mastil a pečlivě ořezával, aby mu nepraskala.

Ziněné lanko bylo už téměř hotovo. Otec mu dal staré ostruhy, zmáčkl na nich příčky, přilízl řemen, zkrátil řetízky, až mu padly. A tu jednoho dne Catl Tiflin řekl:

„Poník roste jedna radost. Na Den díkůvzdání se na něm možná projedeš. Co myslíš, udržíš se?“

„Nevím,“ řekl nsměle Jody. Do Díkůvzdání byly už pouhé tři neděle. Těšil se, že přšet nebude, protože déšť mu na rudém sedle nadělá skvrny.

Gabilan se zatím s Jodym seznámil a sprátelil. Řehtal, už když šel za ním Jody přes strniště, a na pastvě stačilo, aby jeho pán hvízdal, a hned za ním přiběhl. Pokaždé dostal mrkev.

Znovu a znovu poučoval Billy Buck Jodyho, jak se jezdí na koni. „Až se octneš nahoře, drž se pevně jenom koleny. Na sedlo mi nesahej, a když tě shodí, nic si z toho nedělej. Buď si to chlap nevím jaký, vždycky ho některý kůň shodí na zem. Jen si zas na něho vylez, než ti začne vyvádět. Však on tě brzo shazovat přestane. A brzo tě už shodit ani nedokáže. Tak se to dělá.“

„Snad předtím nenaprší,“ řekl Jody.

„A proč by ne? Nechceš se dát shodit do bláta?“

Tak trochu, a také se bál, že Gabilan při tom splašeném jancení třeba uklouzne a svalí se na něho a poláme mu holeň nebo stehno. Viděl, jak se to některým chlapcům stalo, viděl je, jak se svíjeli na zemi jako rozmáčkнутý brouk, a měl z toho strach. Sedě na dřevěné koze cvičil držení uzdy levou a klobouku pravou rukou. Bude-li mít takhle ruce zaměstnány, nebude moci chňapnout po hlavici sedla, až bude padat. Co se stane, chňapne-li přece po hlavici, na to nerad myslel. Otec a Billy Buck na něho možná do smrti nepromluví, jak se za něho budou stydět. Bleskem se to roznese a bude se za něho stydět i matka. A na školním hřišti – hrůza pomyslet.

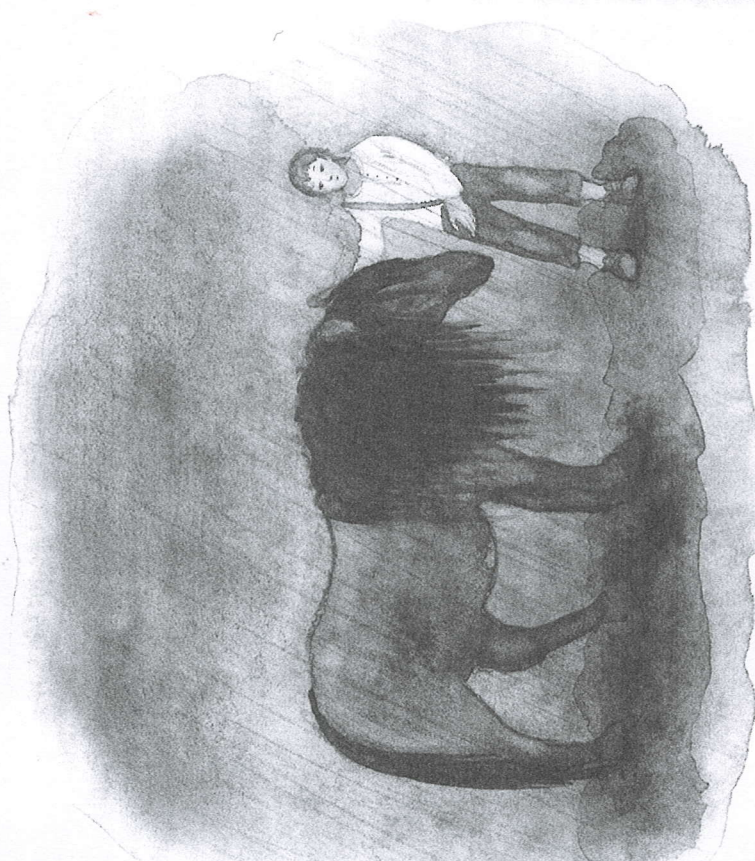
(...)

Billy Buck se mylíl málokdy. Jak by také mohl. Ale ten den se přece jen v počasi změnil, protože hned po poledni se přihnaly přes kopce mraky a spustil liják. Jody slyšel, jak repeti na školní střechnu.

(...)

Když bylo konečně po škole, pospíchal domů šerým lijavcem. Z panketu u cesty crčely špinavé stružky. Děšť se v studeném doráživém větru hnal hned šikmo, hned se zas stácel. Jody letěl domů a brodil se štěrkovitým blátem.

S hrěbenu kopce uviděl Gabilana, jak sklíčeně stojí v ohradě. Rezavá srst mu téměř zčernala, jak mokvala vodou. Stál se sklopenou hlavou, kříž nastavený dešti a větru. Jody se přihnal, dokořán otevřel vrata do stáje a za čupřinu tam poníka odvedl. Potom vyhledal jutový pytel a třel mu provlhlou srst a třel mu nohy i kotníky. Gabilan trpělivě stál, ale třásl se jako osika.

Když pak Jody poníka co nejvíce osušil, přinesl ze stavení horkou vodu a spařil zrní. Gabilan neměl moc hlad. Uždíboval horký šrot, nijak zvlášť o něj nestál a pořádkem se chvillemi zachvíval. Z vlhkého hřbetu mu stoupala pára.

Billy Buck s Carlem Tiflinem došli domů skorem za tmy. (...) Jody se podíval vyčítavě na Billyho Bucka a Billy se tvářil provinile.

„Říkal jste, že pršet nebude,“ vytkl mu Jody.

Billy uhnul jeho pohledu. „V tuhle roční dobu člověk neví,“ řekl, ale byla to chabá výmluva. Nemá právo se mýlit, sám to věděl.

„Poník zmokl, je nadobro promáčený.“

„Osušil jsi ho?“

„Ottel jsem ho pytlem a dal mu horké zrní.“

Billy pokývl, že správně udělal.

„Dešťáček nikomu neublíží,“ ujistoval ho Billy.

Vmísil se do toho otec a udělal chlapi kázání: „Kůň,“ řekl, „to není pejsek na hraní.“ Slabost a nezuřivost se Carlu Tiflinovi protivila a změkčilostí z duše opovrhoval. Matka postavila na stůl mísu řízků s vařenými brambory a vařenou dýní a celá světnice se zahalila dýmem, jak se z nich kouřilo. Usedli k jídlu. Carl Tiflin pořád ještě huboval na to, že rozmazlováním se zvířata i lidé vedou jen k změkčilosti.

Billy Buck se užíral tou zmýlenou. „Přehodil jsi mu deku?“ zeptal se.

„Ne. Žádnou deku jsem nenašel. Hodil jsem přes něho pár pytlů.“

„Po jídle si tam tedy zajdem a pěkně ho přikryjem.“ Hned se Billy upokojil. Když pak otec pooděšel ke krbu a matka umývala nádoby, Billy vyhledal svítlnu a rozsvítil ji. Blátem krácel pak s Jodym do stáje. Ve stáji bylo tma a teplo a příjemně. Koně dosud chrupali večerní píci. „Podrž mi lucernu!“ ukázal Billy. Ohmatával koníkovi nohy a zkoušel teplotu ve slabinách. Přitiskl líc k poníkově šedé tlamě, ohrnul mu víčka a podíval se na bulvy, nadzvedl mu pysky a podíval se na dásně a prsty mu sáhl až do uší. „Není nějak ve své kůži,“ řekl Billy. „Zmasíruju ho.“

I sehnal Billy pytel a prudec jím poníkovi zmasíroval nohy a zmasíroval mu také hrudí a hrbolek hřívky. Gabilan byl neobyčkle skleslý. Trpělivě snášel masírování. Nakonec přinesl Billy ze sedlářny starou prošívanou přikrývku, přehodil ji poníkovi přes hřbet a na šíji i na hrudi mu ji motouzem přivázal.

„Ráno mu bude dobře,“ řekl Billy.

(...)

Jody běžel ke stáji. Už po cestě zaslechl zvuk, kterého se bál, suchý, sípavý koňský kašel. Rozběhl se o závod. U koníka ve stáji zastihl Billyho Bucka. Billy mu silnými tlustýma rukama třel nohy. Zvedl hlavu a vesele se usmál: „Trochu se nastydl,“ řekl Billy. „Za pár dní ho z toho dostaneme.“

Jody se podíval poníkovi do tváře. Oči měl přivřené a víčka naběhlá a suchá. V očních koutcích mu třel škráloup ztvrdlého slizu. Uši měl Gabilan schlíplé a hlavu svěšenou. Jody k němu naptáhl ruku, ale poník se k ní nehnul. Znovu zakašlal a celé tělo se mu zasyjelo námahou. Z nozder mu vytékal pramének řídké tekutiny. Jody se ohlédl po Billym Buckovi. „On je, Billy, hrozně nemocný.“

„Jenom se trochu nastydl, říkám,“ trval na svém Billy. „Jdi se nasnídat a potom běž zase do školy. Já ho ošetřím.“

„Ale třeba budete mít jinou práci. Třeba od něho odejdete.“

„Ba ne. Neodejdu. Zítra je sobota. Pak si u něho zůstaněš celý den.“ Billy se už zase zmýšlil a žralo ho to. Nezbylo mu než poníka léčit.

Jody se vrátil do stavení a netečně usedl za stůl. Vajíčka se slatinou byla vystydla a mastná. Najedl se jako jindy. Ani nepoprosil, aby směl vynechat školu. Jak mu sbírala matka talíř, odhrmula mu vlasy. „Však on Billy poníka ošetří,“ ujistovala ho.

Ve škole byl celý den jako zpitomělý. Nedokázal odpovídat ani číst. Ba nedokázal ani nikomu povědět, že poník stůně, aby se mu snad ještě víc nerozstonal. Když bylo konečně po škole, s hrůzou vykročil domů. Šel pomalu, až ho ostatní kluci předhoni-li. Toužil jít pořádkem a nikdy na raně nedojít.

Věren slibu byl Billy ve stáji a poníkovi se přitížilo. Oči měl už téměř zavřeny a dech se mu hvízdavě prodíral z ucpaného nosu. Ten kousíček očí, který bylo vidět, měl potažený mázdrou. Poník snad už ani neviděl. Občas frkl, aby se vysmrkal, ale hlen se mu tím ještě víc zarážel. Jody si sklíčeně prohlížel poníkovu kůži. Srst měl drsnou a rozčuchanou, veta bylo po někdějším lesku. Billy klidně postával vedle stání. Jodymu nebylo do ptaní, ale dovědět se to musel.

„Billy, jestlipak – jestlipak se uzdraví?“

Billy vložil poníkovi prsty do jamky pod čelisti a hmatal na všechny strany. „Sáhni si,“ řekl Jodymu a přistříčil mu prst na velkou bouli pod čelistí. „Jen co nabude, rozříznu mu ji a hned se mu uleví.“

Jody uhnul očima, protože o té bouli už kdysi slyšel. „Co je mu?“

Billymu se nechtělo odpovídat, ale odpovědět musel. Pořetí se už zmýlit nemohl. „Vozhřívka,“ řekl úsečně, „ale netrap se. Já ho z toho dostanu. Vylízali se jini a byli na tom hůř než Gabilan. Teď ho napařím. Ty mi pomůžeš.“

„Ano,“ řekl zkroutěně Jody. Šel za Billym do komory a díval se, jak chystá pytlík na napařování. Byl to dlouhý plátěný pytlík na píci s popruhy, kterými se zavěšoval koni za uši. Z jedné třetiny ho Billy nacpal otrubami a přidal k nim několik hrsti sušeného chmele. Na tu suchou drť nalil špetku fenolu a špetku terpentýnu. „Já to promíchám a ty mi sběhni do stavení pro kotlík s horkou vodou,“ řekl Billy.

Když se pak Jody s kouřícím kotlíkem vrátil, zavěsil Billy popruhy Gabilanovi na hlavu a pytlík mu připěvnil k nosu. Dírkou v pytlíku naléval potom na tu směs vařící vodu. Vyrzil oblak prudké páry a poník sebou trhl, ale konejšivý dým se mu nosem prodral do plic a prudká pára mu poněmáhlu uvolňovala nosní průduchy. Hlasitě vydech. Nohy se mu křečovitě třásly a oči se mu mhouřily proti štiplavému oblaku. Billy doléval vodu a celou čtvrthodinu rozdmýčával páru. Nakonec postavil kotlík na zem a sundal Gabilanovi pytlík s nosu. Poníkovi se zřejmě ulevilo. Dýchal volně a oči rozevíral víc než předtím.

„Vidíš, jak mu to dělá dobře,“ řekl Billy. „Teď ho zase zabalíme do deky. Do rána bude možná jako fik.“

(Přeložili Aloys a Hana Skoumalovi)

John Steinbeck vyslov [džon stajnbek]

Jody vyslov [džoudy]

Billy Buck vyslov [bily bak]

Gabilan vyslov [gebilen]

podpínka řemen k upevnění sedla, napnutý pod břichem koně

udíadlo kovová část uzdy, na kterou jsou upevněny otěže

lékořice keř se sladkými oddenky

Carl Tifflin vyslov [karl tyflin]

Den díkůvzdání svátek v USA; oslavy vždy čtvrtý čtvrtek v listopadu

panket okrajový pás silnice

mázdra tenký povlak, blána

fenol chemikálie ničící mikroorganismy

terpentýn těkavá kapalná látka získávaná z pryskyřice jehličnatých stromů

✓ Zkuste vyjádřit, co pro Jodyho poník znamenal, jak zasáhl do jeho života.

✓ Přáli byste si vlastnit poníka?